
Notes

Els lingüistes i les llengües amenaçades, *per Joan A. Argente*

Del 9 al 14 d'agost de 1992 va tenir lloc a la ciutat de Quebec el XV Congrés Internacional de Lingüistes (CIL), organitzat per la Universitat Laval i auspicat com de costum pel Comitè Internacional Permanent dels Lingüistes (CIPL). Tot i que la meua intenció original era de fer una ressenya de l'esdeveniment, sóc conscient que els mesos transcorreguts de llavors ençà n'han llevat l'interès de l'actualitat noticable, però no voldria pas deixar passar l'oportunitat de comentar-ne alguns aspectes cabdals que difícilment hauran perdut actualitat –ni avui ni en el futur que som capaços d'albirar.

Un dels temes estelars de l'encontre, fixat pel CIPL d'acord amb el Comitè Organitzador, fou el de les llengües amenaçades. Pel lloc, s'hi esqueia –però segons aquest criteri de pertinència local hom també hauria pogut triar, per exemple, la recerca terminològica o la planificació lingüística o l'ensenyament bilingüe o encara d'altres. Qualsevol d'aquests darrers hauria semblat adequat als interessos locals i a l'activitat dels professionals quebequesos, igualment compromès o aplicat i potser menys delicat. La tria, doncs, havia estat sospesada i decidida a consciència.

Es clar que aquesta mena d'actitud

ecològica a l'hora de destacar un tema de recerca i de reflexió –actitud ecològica per tal com es mostra atenta als interessos del context i a les tradicions locals– sovintaja en aquesta mena d'encontres. Així, l'anterior CIL, esdevingut a Berlín (RDA, 1987) i organitzat conjuntament per l'Acadèmia de Ciències de la (llavors) RDA i la Universitat von Humboldt, tenia com a tema general el de la universalitat i la diversitat del llenguatge –en record, sens dubte, de l'obra del gran autor berlinès i primer rector d'aquella universitat. Però no solament l'actitud amb què es van triar sinó també el contingut intrínsec de les dues temàtiques al·ludides es pot qualificar encertadament d'ecològic, i potser amb més propietat en el cas del CIL 92 (Quebec) que en el del CIL 87 (Berlín) –atès el tradicional biaix filosòfic o el no tan tradicional biaix teòric de què és susceptible el tractament del tema de referència d'aquest darrer. En tot cas és clar que un enfocament ecològic del fenomen lingüístic ens mena inevitablement a la qüestió de la diversitat lingüística així com a les condicions d'existència d'aquesta diversitat, i que l'amenaça d'extinció que pesa sobre certes llengües i famílies lingüístiques senceres a conseqüència

d'aquestes condicions és una amenaça directa de destrucció d'aquella diversitat.

Aquest viratge ecològic de la lingüística i dels interessos obertament declarats de la comunitat lingüística internacional és congruent amb l'auge de la preocupació ecològica arreu del món i en altres àmbits –de la biologia a la política–, i fa costat a altres esdeveniments recents, com la Conferència de Rio o el Fòrum Global (Rio de Janeiro, juny de 1992). Hom podria estar temptat de veure-hi, doncs, un reflex gremial d'un context més global. I en part, és, sens dubte, així (sobretot si hom para esment en el planteig quasi-biologista que d'aquesta qüestió fan alguns lingüistes). Però és també una altra cosa, si hom s'ho mira des del punt de vista intern de la disciplina lingüística i la seva evolució recent.

És, doncs, des d'aquest punt de vista que no dubto a declarar que aquest congrés quebequès podria haver representat un punt d'inflexió en aquesta evolució. Que efectivament arribi a ésser-ho dependrà del capteniment de la comunitat dels lingüistes en un futur immediat. A fi que el lector pugui comprendre la meua afirmació caldrà que jo sàpiga transmetre amb una pinzellada els prolegòmens que van precedir el CIL 92 i els fets que s'hi van desenvolupar, bo i contrastant-los amb el pensament lingüístic predominant i amb la manera de fer lingüística promoguda per aquest pensament predominant.

El congrés va anar precedit de l'elaboració, per iniciativa del CIPL, d'una sèrie d'informes sobre les llengües amenaçades a les diverses àrees del planeta,¹ informes aplegats en un volum sota la direcció dels professors R.H. Robins i E.M. Uhlenbeck, president i secretari, respectivament, del CIPL. D'aquest volum, se'n distribuï un exemplar a cada congressista.²

Així mateix, l'any 1991 havia tingut lloc un simposi de la Linguistic Society of America sobre les llengües amenaçades i llur conservació, una conseqüència del qual fou la publicació a «Language», a cura del professor K. Hale, del MIT, d'una col·lecció d'articles de diversos autors, que, amb el mateix títol general que el llibret de Robins i Uhlenbeck, encapçalava una presentació de Hale sobre les llengües amenaçades i la salvaguarda de la diversitat i cloïen unes reflexions del mateix autor sobre les llengües en perill i el valor humà de la diversitat lingüística.³

D'altra banda, també el 1991 la revista «Diogenes» va publicar un dossier dedicat al patrimoni cultural i les llengües en perill, sobre la base dels treballs recopilats per Robins i Uhlenbeck.

Finalment, en el curs del mateix CIL 92 es va fer la presentació d'una obra col·lectiva sobre les llengües autòctones del Quebec, realitzada sota la direcció de J. Maurais, del Conseil de la Langue Française, organisme que apleix l'encàrrec, rebut de l'Assemblea nacional, de vetllar per l'evolució de la situació lingüística del Quebec.⁴

Si bé és veritat que existeixen altres publicacions i altres fòrums locals on s'han tractat sovint aspectes parcials del problema que ens ocupa, aquests se solen associar a la lluita de les comunitats minoritzades o a l'interès per les llengües i situacions minoritàries o bé al conreu de la sociolingüística –o potser caldria dir d'una certa manera d'entendre la sociolingüística. En canvi, allò que és important en els casos que acabem d'esmentar i en el cas principal que aquí ens ocupa és que es tracta d'iniciatives nascudes dins la comunitat dels lingüistes.

La influència d'aquestes iniciatives i d'aquestes publicacions en el CIL 92 és palesa si hom té en compte que tres dels autors que col·laboraren en el simposi del 91 –el mateix Hale, C. Craig (Oregon) i M. Kraus (Alaska)– foren, al costat de N. Dorian (Pennsylvania), els ponents de la sessió plenària inaugural del congrés, dedicada al tema de les llengües amenaçades, que tres col·laboradors del llibre de Robins i Uhlenbeck –B. Garza i Y. Lastra (Mèxic) i S. Wurm (Austràlia)– actuaren com a responents i que tots ells basaren llurs intervencions en els treballs elaborats per a aquella avinentesa. A més, el moderador de la sessió fou l'holandès E.M. Uhlenbeck, un dels curadors del volum d'informes esmentat.

La sessió inaugural, doncs, constituï, alhora que l'inici d'una presa de consciència, d'una reflexió i d'una activitat col·lectives, la culminació d'unes iniciatives presidides per una preocupació ecològica d'urgència. Personalment, destacaria d'aquesta sessió la participació de la professora N. Dorian, la qual ha contribuït significativament a la constitució, al llarg de la dècada dels vuitanta, d'un nou camp de la recerca sociolingüística: el de l'obsolescència lingüística i els processos d'extinció de les llengües. Aquesta participació és més d'apreupar per tal com la delicada salut de l'estudiosa de «la mort

1. Amb la curiosa excepció d'Europa, com si hi faltessin exemples!

2. R.H. ROBINS i E.M. UHLENBECK (eds.), *Endangered Languages* (Oxford/Nova York, Berg, 1991).

3. K. HALE et al., *Endangered Languages*, «Language», 68 (1992), ps. 1-42.

4. J. MAURIS (ed.), *Les langues autochtones du Québec* (Quebec, Les Publications de Québec, 1992).

de les llengües» no li permet prodigar-se gaire en aquesta mena d'esdeveniments. No res menys, destacaria també la participació del professor Hale, per tal com representa la difícil simbiosi entre la recerca teòrica i el treball de camp, i perquè, si d'una banda va aportar les raons per les quals el manteniment de la diversitat lingüística és important no solament des del punt de vista dels valors humans sinó també dels interessos del lingüista teòric, de l'altra cal esperar que la seva veu autoritzada serà escoltada almenys per una part dels seus col·legues teòrics.⁵ Finalment, remarcaria la tria de la terminologia: per comptes del terme «llengües moribundes», sovint emprat en els estudis sobre l'obsolescència i l'extinció lingüístiques, hom va donar preferència a l'ús simultani dels termes «llengües en perill» i «llengües amenaçades» (l'ús co-oficial d'anglès i francès al CIL 92 va permetre aquest joc, segurament inofensiu per a la majoria però no exempt d'ambigüitat per als ecològes).⁶

Ultra aquesta sessió inaugural, i ultra una ja quasi convencional secció sobre «llenguatge i societat», el CIL 92 dedicà una de les seves seccions –la XI– al tema de les llengües amenaçades, la qual fou certament una de les més interessants i instructives.⁷

Finalment, hom no pot deixar de mencionar el fet políticament més significatiu del CIL 92, i és la doble crida que aquest representà, adreçada d'antuvi a la comunitat lingüística internacional i en segon lloc a la comunitat política internacional. A la primera, en el sentit d'apel·lar a la responsabilitat dels lingüistes en la conservació del patrimoni lingüístic de la humanitat i en l'ensinistrament de la nova generació de lingüistes en el treball de camp entre les comunitats lingüístiques amenaçades, en l'elaboració d'instruments i tècniques de descripció de les llengües amenaçades –diccionaris, gramàtiques, arplega de corpus de «literatura oral», etc. – i en el compromís moral i

polític amb els parlants d'aquestes llengües, a fi de fer-los créixer la consciència que llur manteniment és d'un gran valor per a ells mateixos i per a la humanitat, de facilitar-los-en el redreçament i de dotar-los dels coneixements que els poden convertir en els capdavanters de la recerca i de l'acció col·lectiva conduents a la conservació i el desplegament funcional i formal de llurs llengües. A la segona, en la mesura que s'adreça a les instàncies polítiques internacionals, a fi que també aquestes esdevinguin conscients del problema i posin els mitjans per a contribuir a la seva solució. Així cal interpretar la declaració pública aprovada pels participants al CIL 92 i que té com a primer destinatari l'agència de l'ONU per a la cooperació científica i educativa (UNESCO).

El problema, doncs, té diverses dimensions i la seva solució o palliació demana la conjunció de diversos col·lectius. Els parlants directament amenaçats perquè són els únics que poden perpetuar llur llengua en condicions relativament «naturals». I, si bé és veritat que això els compromet davant la humanitat en la defensa de la diversitat lingüística, no ho és menys que només per a ells la desaparició de llur llengua implica un trastorn important de cara al manteniment de llur identitat ètnica i cultural. Els polítics i la gent en general perquè les mesures apropiades per a evitar aquesta destrucció són en gran part polítiques, socials i educacionals –en la mesura que cal construir les condicions necessàries perquè el manteniment d'una llengua no esdevingui problemàtic per al poble que la parla i perquè idealment tot-hom hauria d'ésser lliure de fer-se la vida sense haver-hi de perdre la llengua. Finalment, els lingüistes perquè, com a professionals, haurien d'orientar llur treball cap a la documentació del patrimoni lingüístic i cap a la provisió d'instruments que en facilitin el manteniment i la recuperació als seus darrers dipositaris, els parlants de les llengües més diverses, i perquè, com a científics, els cal la informació que només dona la diversitat lingüística.

En efecte, dos són els fets generals del llenguatge com a fenomen humà que més ens impressionen: la seva universalitat, arrelada en la seva profunda unitat, i la seva gairebé increïble diversitat. Aquests dos fets han exercit una ineludible seducció en el pensament dels homes que han fet de la reflexió sobre el llenguatge la seva passió i el seu ofici –si més no, d'aquells que l'han volgut entendre en la seva globalitat. No és estrany, doncs, si sovint l'estudi del llenguatge s'ha trobat sotmès a la tensió entre aquella unitat i aquella diver-

5. El treball de la professora Dorian duia el títol de *Treballant amb llengües amenaçades: Perills i privilegis* i el del professor Hale el de *Sobre el valor humà de les llengües locals*.

6. En els estudis sobre la destrucció de la biodiversitat i en l'acció política per a la seva prevenció, hom ha drecat una llista de les «espècies en perill» –o «espècies que es troben en perill imminent d'extinció»– i una altra llista de les «espècies amenaçades» –o «espècies que en el futur previsible es trobaran en perill imminent d'extinció».

7. I no ho dic pas perquè H. Beaulieu, quebequesa, hi presentés una comunicació sobre la llei lingüística de Catalunya (en comparació amb la del Quebec). A la vista del que fou i era previsible que fos aquella secció, potser no era el lloc més apropiat (bo i que m'adono que això és més una qüestió de recta opinió que d'avaluació científica!).

sitat. En realitat, tot discurs sobre el llenguatge –tant si és especulatiu com si està tractat en forma d'un sistema d'hipòtesis o teoria científica– ha de donar una explicació d'aquells dos fets, i aquest objectiu alena ara i adés en l'obra dels grans lingüistes, i és d'aquí que aquella extreu una força perdurable.

Tanmateix la persistència de la diversitat no està garantida. La destrucció d'aquesta diversitat en els dos darrers segles ha estat considerable i és de preveure que es veurà incrementada al llarg del segle XXI. Els nord-americans, amants com sovint es diu de les estadístiques, ja han fet llurs previsions, per bé que no totes coincideixen, per raó que el coneixement de les dades amb què operen és encara imperfecte. D'antuvi és difícil de calcular amb exactitud el nombre de llengües del món, entre altres coses perquè el mateix criteri amb què hom determina allò que són dues varietats d'una llengua unitària i allò que són dues llengües diferents és variable. En tot cas, les estimacions més recents situen la xifra al voltant de sis mil.⁸ Doncs bé, hom ha fixat el ritme d'extinció lingüística actual en un 20 %, en un 50 % i fins en un 90 % del total de llengües del món.

L'estimació més conservadora, que fa curt sens dubte, es basa en l'observació que la *Bíblia* és el llibre més difós universalment i en més llengües, i que, segons els càlculs facilitats per les institucions, hi ha un 50 % de llengües en què la inversió en els treballs de traducció és viable, i aquests treballs són acabats o en curs. Un altre 40 % de llengües es troben en condicions qualificades com a «poc conegudes» i la traducció és desaconsellada si més no momentàniament. El restant 10 % són llengües qualificades com a «extingides» o com a llengües de parlants «molt bil·lingües», i el treball de traducció és considerat inviable. Si hom accepta que d'aquell 40 % la quarta part (un 10 % del total) es deu trobar en una situació pròxima a la de les llengües «inviabls», haurà de reconèixer que un 20 % de llengües són quasi extingides o a punt d'extinció.⁹

8. L'any 1977 C.F. Voegelin i F.M. Voegelin estimaven aquest nombre de quatre mil cinc-cents, comptant-hi llengües vives i mortes. M. Ruhlen el 1987 donava la xifra de cinc mil llengües vives i B.F. Grimes n'incrementa el nombre fins a sis mil en el seu *Ethnologue: Languages of the World* (Dallas, Summer Institute of Linguistics, 1988) (11a. ed.).

9. Aquests percentatges de difusió lingüística de la *Bíblia* els dona M. Krauss en la seva col·laboració a HALE *et al.* (vegeu n. 3). De fet, però, provenen, en aquest cas com en tants d'altres, de l'obra de Grimes esmentada a la nota anterior. Si no hi coincideixen és perquè Krauss es basa en dades actualitzades provinents de l'edició de 1989 i d'informació personal. Aquella obra, de fet, es basa en un projecte informatitzat constantment renovat.

La segona estimació parteix de l'anterior, però pren en consideració altres factors, com són la distribució desigual de les llengües a través dels continents i a través dels països. D'això es deriva un panorama en què les regions i els països més inestables concentren un nombre més gran de llengües (i sovint aquestes llengües són parlades per un nombre més reduït de persones).¹⁰ A més, des del punt de vista genètic, aquestes llengües pertanyen a famílies i grups més diferents, sovint sense representants en altres zones del planeta. La conseqüència previsible és que serà allí on la desaparició de llengües farà més estralls i on la diversitat lingüística es veurà més restringida.

La tercera estimació, que ens enfronta de dret a la catàstrofe, és el resultat de sumar al total de llengües en perill –i.e. les que ja no són apreses pels infants– el total de llengües amenaçades. Calcular el nombre d'aquestes és més difícil que calcular el nombre de llengües del món o el nombre de llengües en perill d'extinció imminent. L'estratègia proposada, llavors, consisteix a calcular primer el nombre de llengües amb bona salut, partint del supòsit que l'estatut de llengua oficial i el consegüent suport governamental, com també un gran nombre de parlants, són dos dels factors que més hi contribueixen. Hom calcula que només unes cent llengües –incloses les llengües «regionals» de l'ex-URSS o de l'Índia– gaudeixen d'aquell estatut, i que hi ha unes dues-cents o dues-cents cinquanta llengües –que en part coincideixen amb les cent primeres– parlades per més d'un milió de persones, que rebaixant aquesta xifra a mig milió se'n podrien afegir unes cinquanta i, en fi, que deixant-ho en cent mil parlants es podria doblar el nombre de llengües amb bona salut fins a sis-cents –és a dir, un 10 % del total de llengües del món. La conclusió, doncs, seria que no és exagerat de preveure que, el ritme actual, el percentatge de llengües que desapareixeran o veuran la seva sentència al llarg del segle XXI arribarà a un 90 % de les sis mil.¹¹

Per baixa que sigui la credibilitat d'aquestes estimacions, es comprèn, doncs, que la crida d'urgència llançada pel CIPL fos aprovada unànimement pel CIL l'agost del 1992 a Quebec i que el se-

10. Per exemple, i limitant-nos a les grans àrees, a Amèrica hi ha unes nou-cents llengües, que representen un 15 % del total de llengües del món, a Europa i el Pròxim Orient n'hi ha dues-cents setanta-cinc (4 %), a l'Àfrica mil nou-cents i a l'Àsia i el Pacífic tres mil –aquestes tres darreres àrees concentren plegades un 81 % de les llengües del món.

11. Aquests còmputos i els que precedeixen provenen de la col·laboració de M. Krauss a HALE *et al.* (vegeu n. 3). Tant les xifres absolutes com els percentatges han estat arrodonits a l'alça pel mateix Krauss.

tembre del mateix any a Harare (Zimbabwe) ho hagi estat també pel Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines (CIPSH), organisme assessor de la UNESCO. La resolució aprovada serà presentada a l'Assemblea General de la UNESCO el pròxim octubre [1993] a París, i cal esperar que aquesta l'assumirà. Això significarà que la comunitat internacional esdevindrà conscient del problema i contribuirà a finançar el projecte del CIPL sobre les llengües amenaçades. Aquesta esperança, però, no haurà aturat algunes de les iniciatives en curs, que comencen a omplir de contingut aquest projecte. Són les següents:

- Creació d'un Comitè Assessor Internacional que dissenyarà un pla d'actuació per a la descripció de les llengües amenaçades i l'establiment de prioritats en funció de la manca de documentació prèvia, imminència de l'extinció, relacions genètiques i aïllament tipològic.

- Establiment d'una base de dades a Tòquio, finançada pel Japó, on es recollirà la informació sobre llengües amenaçades, i oberta a la consulta dels lingüistes d'arreu del món.

- Inici d'una sèrie de projectes particulars sobre llengües de Namíbia, Tanzània, Brasil i Nova Guinea, amb participació de lingüistes d'universitats d'Alemanya, del Brasil i d'Austràlia, ajudats per un lingüista local en cada cas.

La unanimitat amb què fou acollida la resolució podria ésser, tanmateix, un miratge (tot i que, ben mirat, no era pas difícil d'assumir, atesa la formulació genèrica d'aquesta mena de documents). És més aviat un fet i no una presumpció que la major part de professionals que treballen en departaments universitaris orienten els seus interessos i la seva activitat en direcció ben diferent a la d'arxiu i documentació o a la de contribuir als esforços «normalitzadors» de les comunitats lingüístiques minoritzades. De fet, la publicació de HALE *et al.*, abans esmentada, va suscitar una ràpida resposta a la mateixa revista «Language» per P. Ladefoged, el fonetista conegut més enllà dels cercles professionals per la seva intervenció en l'anàlisi de les cintes de l'afer Watergate.¹² Aquest autor hi defensava el dret que tenen les comunitats minoritzades de fer un canvi de llengua que se'ls presenta d'antuvi avantatjós i, correlativament, negava que Hale i els seus companys, si volien comportar-se com a professionals responsables, tinguessin cap dret de pretendre

que no el fessin o d'imposar a la resta de col·legues la seva visió del problema.

Arribats en aquest punt, costa mantenir-se en el to estrictament informatiu que un hom s'havia proposat en aquest article. El lector em perdonarà la immodestia si crec que potser el puc orientar en aquest debat.

Per començar, voldria fer notar que tant Hale com Ladefoged són professionals de primera línia en els seus camps respectius, que tots dos són experts en el treball de camp (a Austràlia i a Nord i Centre-Amèrica el primer, a l'Àfrica i a l'Àsia el segon), que tots dos són coneixedors de llengües diverses i han treballat sobre llengües diverses, i que tots dos han treballat en comunitats minoritàries i adhuc terminals. Vull dir amb això que les seves opinions no es poden imputar en tot cas a desconeixement o inexperiència dels fets. Com és, doncs, que aquestes són tan divergents? Doncs, precisament per això: perquè, en la mesura que la lingüística reté encara el caràcter de ciència social que tradicionalment se li havia atribuït o en la mesura que hom reconeix la dimensió social del llenguatge, els lingüistes s'enfronten no solament a una qüestió de descripció objectiva, sinó a una qüestió de recta opinió.

D'atra banda, convé precisar fins a quin punt divergeixen aquelles opinions. Així, és evident que tots dos lingüistes consideren que val la pena d'estudiar, com a lingüistes, llengües amenaçades o en perill d'extinció. Divergeixen, en canvi, quant a si val la pena d'esmerçar esforços a mantenir-les i, sobretot, a si el lingüista hi pot fer cap paper i quin hauria d'ésser, i també potser quant a si aquestes qüestions admeten una resposta general o cal considerar cada cas aïlladament.

De fet, crec que podria estar d'acord amb Ladefoged en algunes qüestions. En primer lloc, en l'afirmació que és a les pròpies comunitats minoritzades a qui pertoca decidir si volen o no volen abandonar la seva llengua. Ara, estic segur que aquest supòsit és compartit per Hale i els altres autors del seu recull —la qual cosa no treu que, fins i tot així, hom no pugui lamentar una pèrdua que s'advera sovint irrecuperable. El que passa és que no hi ha tria possible si no és en llibertat, i la llibertat de triar pressuposa la viabilitat de les opcions. Creure, amb Ladefoged, que el lingüista s'ha de limitar a descriure la situació i a posar les seves dades i les seves anàlisis en mans del poder constituït és potser justificable, però creure que el poder constituït, ni que estigui formalment legítimat, triarà necessàriament la política més favorable a les comunitats

12. P. LADEFOGED, *Another View of Endangered Languages*, «Language», 68 (1992), ps. 809-811.

minoritzades és d'una ingenuïtat imaginable només en un nord-americà (i Ladefoged és britànic, si més no d'origen!). No hi ha dubte que hi pot haver necessitats més peremptòries per a un país o per a un govern que la de facilitar el manteniment d'una llengua subordinada, com assenyala Ladefoged. Eradicar una epidèmia, per exemple. Ara, treballar per fer una mica més viable una de les alternatives a què s'enfronta una comunitat, en canvi, i posar en les seves mans els instruments per construir el seu propi futur no es pot desqualificar com a paternalisme, i que un lingüista es lliuri a aquesta tasca pot resultar més eficaç que no pas que es posi a fabricar aspirines.

En segon lloc, estic d'acord que el planteig de HALE *et al.* és excessivament biològic i que la comparació amb les espècies animals i vegetals en perill no va més enllà de la metàfora. En la vida social allò que compta són els grups humans i les seves relacions, i tant els uns com les altres són subjectes a una dinàmica en què molts canvis són possibles, inclòs el canvi de llengua, i fins i tot la pròpia identitat socio-cultural dels individus és sotmesa a redefinicions continuades. Però no s'hi val a reconèixer, d'una banda, el caràcter dinàmic de la realitat social i a justificar ensem la conducta social en termes estrictament sincrònics i descriptius, ometent consideracions històriques i normatives. En termes generals, a ningú no pot sorprendre que els parlants de les llengües recessives estiguin contents i fins i tot orgullosos que llurs fills parlin la llengua dominant, ja que associen aquesta llengua amb el poder, el progrés i la millora social. La qüestió és si tenen l'opció de mantenir llur llengua i si és bo que el progrés es mesuri segons un sol estàndard. És clar que en referir-me a la bondat d'un procés socio-cultural faig una avaluació i no una descripció científica. Al capdavall, però, també ho fa Ladefoged quan dona per suposat que el millorament de la situació d'un grup social s'ha d'avaluar en termes d'una determinada noció de progrés, imposada des de fora. No és això paternalisme i ideologia vergonyants (per menys explícits)?

Finalment, podria estar d'acord que, comptat i debatut, sota la defensa de les llengües en perill es podria amagar una reivindicació gremial de recursos per a un determinat camp de la recerca (d'altra banda legítim). El que convé avaluar, en aquest cas, és en quina mesura els lingüistes poden fer alguna cosa, en tant que lingüistes, per a pal·liar el problema de les llengües i les comunitats en perill d'extinció. Al meu parer, alguna cosa hi podran

fer, si més no en algun cas, tot i que convé que sàpiguen que el problema de fons, com sempre, és d'un altre ordre, i un lingüista no hi pot pas fer més que un farmacèutic –però com a mínim hi pot fer tant com un farmacèutic. Si en el fons del debat, però, no hi ha altra cosa que la defensa d'un projecte de recerca alternatiu, no és pas a aquest nivell de discussió, en termes no tècnics sinó de principi, que se'ns hauria d'haver dut.

El cert és que l'evolució vertiginosa de la lingüística en els darrers temps s'ha produït en àrees que poc tenen a veure amb les llengües amenaçades. Així, ni la lingüística teòrica ni la lingüística aplicada en els respectius vessants més cridaners van per aquest camí. No es tracta pas d'advocar ara per una reconversió professional generalitzada, però hi ha tres remarques que no voldria deixar de fer. La primera, que és bo que cadascú treballi en la seva especialitat, però no ho és que es reproduïxi una sola especialitat. La segona, que el coneixement de la diversitat lingüística per part dels professionals no es pot reduir al coneixement emblemàtic d'aquella xifra global de les cinc mil o sis mil llengües. Durant un temps alguns lingüistes han practicat la professió partint d'un supòsit com aquest: «De les 5.000 o 6.000 llengües que hi ha al món, fixem-nos-en en una a l'atzar, per exemple, l'anglès, i estudiem-la a fons: si la sabem interrogar hi descobrirem l'essència del llenguatge.»¹³ Un exemple, ho és; una tria exemplar, no tant. De fet hi ha desaprensus que estan disposats a creure que es tracta d'una tria esbiaixada. La tercera remarca, en fi, és que no caldria sinó que, ara que sabem que podem construir màquines que parlen o simular computacionalment aspectes del processament del llenguatge natural, haguéssim oblidat que el llenguatge és abans que res un atribut dels humans, i tot sovint d'humans que estan a punt de perdre llur particular manifestació de l'atribut que d'antuvi els ha fet humans.

Si els lingüistes com a tals poden fer alguna cosa per a contribuir al manteniment de les llengües històriques dels grups humans, no haurien de negligir l'empresa; i si no hi poden fer res, ningú

13. Evidentment, escarneixo. Hi havia una raó per la qual era justificat que hom es concentrés en la llengua nativa, i aquesta raó anava lligada a consideracions d'ordre metodològic en què no m'estendré ara, però que tenien a veure amb el fet que hom pretenia estudiar el llenguatge com a sistema cognoscitiu més que no pas com a forma de conducta i amb el paper assignat en conseqüència a la introspecció com a mètode heurístic. El fet que aquesta orientació s'originés en terres anglofones hi feia la resta.

no els retreurà la bona voluntat d'haver-ho intentat ni la ingenuïtat d'haver-ho cregut. En el pitjor dels casos, caldrà agrair-los que hagin donat fe de la diversitat

lingüística tal com la (des)conexim a les acaballes del segle.^{14,15}

JOAN A. ARGENTE

14. Essent aquest article en premsa ha aparegut la contribució de N. Dorian a la polèmica encetada a «Language»: *A Response to Ladefoged's other View of Endangered Languages*, «Lg.», 69 (1993), ps. 575-579. No cal dir, és clar, de quin costat s'alinea l'autora.

15. Agraeixo a A. Crochetière, coordinador del CIL 92, i a P. Auger, president del Comitè Organitzador, la documentació i la informació que m'han facilitat, i també al professor E.M. Uhlenbeck la informació sobre el projecte del CIPL sobre les llengües amenaçades. En darrer lloc, però no en el menys important, agraeixo a N. Dorian la informació i els comentaris sobre el tema, i el debat que he tingut ocasió de mantenir-hi.

Un exercici d'anàlisi del context.

(Apunts d'etnografia de la comunicació),¹ per Lluís Payrató

1. INTRODUCCIÓ

Algú ha dit més d'una vegada que l'invent del magnetòfon assenyala una de les revolucions més transcendents en la història de la lingüística, i probablement algú altre ja deu haver dit també que l'invent del vídeo ha esdevingut fonamental en els estudis comunicatius i, en particular, en els d'anàlisi de discurs. En efecte, aquest aparell diabòlic, amb els corresponents sistemes d'enregistrament i reproducció, no tan sols permet immortalitzar memorables escenes familiars i participar en innombrables i generosos programes de televisió, sinó que a més fa possible, en un terreny més acadèmic, enregistrar mostres de parla contextualitzada; com a mínim, més contextualitzada que el que s'aconsegueix amb un magnetòfon (naturalment no cal dir que la reproducció perfecta dels esdeveniments de parla originals és impossible).

L'anàlisi de la parla en el seu context sociocultural és un requisit en el marc dels estudis de l'*etnografia de la comunicació*, corrent d'estudi desenvolupat al llarg de la dècada dels setanta, sobretot als Estats Units d'Amèrica.² Aquest cor-

rent, conegut també (sobretot en els seus inicis) amb el nom d'*etnografia de la parla*, té com a objectiu fonamental l'anàlisi de la *competència comunicativa* dels parlants, és a dir, l'equivalent, en l'àmbit comunicatiu, del que s'havia postulat com a *competència* o *capacitat gramatical*: el que ha de saber qualsevol parlant de qualsevol comunitat de parla per a poder-se comunicar d'una manera eficaç en la interacció social que es dona en el si de la comunitat. Aquest concepte de competència comunicativa ha esdevingut ja, de fet, un terme comú per al conjunt de les ciències del llenguatge. Gairebé el mateix es pot dir d'altres conceptes que tenen l'origen també en el corrent etnogràfic, per exemple els de *repertori comunicatiu* (conjunt de varietats i normes que domina un individu o un col·lectiu d'individus), *normes de parla* (directrius que regulen la nostra conducta comunicativa) i *fet de parla* (unitat comunicativa fonamental de l'anàlisi, definible com una entitat significativa socioculturalment composta per una sèrie d'elements i factors interconnectats).³

2. L'ANÀLISI CONTEXTUALITZADA DE LA PARLA

La necessitat d'estudiar la parla o el discurs dins el seu context o *habitat* (de producció-recepció) ha estat posada de manifest en múltiples ocasions i des de disciplines diverses en el conjunt de les ciències del llenguatge. L'*etnografia de la comunicació* ofereix, precisament, un *instrumental* útil a l'hora d'avançar en aques-

1. Aquest treball s'ha beneficiat d'un ajut a la investigació (Projecte CAYCIT PS91-0052). El treball és una aportació a un projecte de recerca, sobre models discursius i *talk shows* (programes de debat televisius), que duu a terme un equip d'investigadors de diferents universitats dins el *Cercle d'Anàlisi del Discurs* de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'equip està format per Helena Calsamiglia, Josep M. Cots, Clara U. Lorda, Lluís Payrató, Luci Nussbaum i Amparo Tusón. Agraeixo als meus col·legues els comentaris que van fer a una primera versió d'aquest document, i també el permís per publicar-lo com una contribució personal quan el seu marc natural és el d'una tasca col·lectiva.

2. Vegeu sobre aquest corrent el manual de SAVILLE-TROIKE (1982) i els dos estats de la qüestió de DURANTI (1985, 1988). Cf. també MOERMAN (1988) i DURANTI (1992), més centrats en la parla quotidiana. Els dos reculls de treballs més representatius de la disciplina són el de GUMPERZ i HYMES (eds.) (1972), els dos inicis dels animadors principals del corrent, i el de BAUMAN i SHERZER (eds.) (1974).

3. Seguint l'analogia dels termes *etnografia de la comunicació* i *repertori comunicatiu* esperariem trobar, en aquests dos últims casos, els termes *normes comunicatives* i *fet comunicatiu*, però el cert és que no són pas els més usuals, en benefici dels esmentats en el text. Les definicions que apunto són de caràcter deliberadament general més que no pas tècnic.